

ПЕКИЋ КАО SPIRITUS MOVENS, МЕРА И ПУТОКАЗ

Срђан Цветковић, *Борислав Пекић: животи бунтовника*, Catena mundi, Београд 2020

Контемплирајући о значењу појма кетманства, Борислав Пекић у првом делу *Година које су њојели скакавци* бележи како му је Душица Милановић, током интервјуа за часопис *Књижевност* 1985. године, упутила један од најлепших комплимената рекавши да је у својим делима превазишао сваку врсту кетманства. У духу потребе за балансирањем, полиперспективним промишљањима, писац истраживачки запитан над похвалом и рефлексijом да ли он ипак, понекад, јесте кетман или то заиста није, записује: „На то питање може одговорити само мој *неистрошени* живот.” Управо траг остварене аутентичности и доследности, што су довршене истодобно са испуњеним пишчевим овоземаљским животом, следи Цветковић у биографији посвећеној Пекићу настојећи да изведе конзистентну нит трајања „вечитог младића и бунтовника”, ону нит која, са аспекта Пекићевих политичких и етичких уверења, упућује на нужно одупирање идеолошким ригидностима, на веру „да су слобода и поштење идеали за које вреди живети.”

Прво поглавље „Љубав Ловћена и банатске равнице” казује о Пекићевом пореклу и детињству, о мајци Љубици Петровић, пореклом из Баваништа код Панчева, и оцу Црногорцу Војиславу Пекићу, начелнику одељења Зетске бановине, протераном од стране италијанских фашиста и принуђеном да се са породицом пресели у Банат. Цветковић детаљно и живописно описује догађаје из пишчевих раних година које су, упркос рату, по признању Пекића, проведене срећно, апострофирајући у неколико наврата спону живота и литературе. Често мењање места боравка због очеве државничке службе Пекићу „је донело богато социјално искуство, без којег готово да нема великог књижевника”, док у стрељању немачких породица од стране ослободилаца у Баваништу, и у каснијем систематском терору, Цветковић препознаје генераторе за пишчеве „ставове бунтовника и борца за слободу против сваког тоталитаризма.” Аутор у раном Пекићевом добу запажа и присуство особина које постају кључне црте пишчевог карактера: „наслеђени строги морални код једног брђанина, лична храброст, и љубав према слободи, бескомпромисни отпор сваком насиљу”, као и иронична опорост интелигенције оплемењене толерантном, помирљивом природом.

У поглављу „Колпортер *Демократије*” осветљене су Пекићеве средњошколске године обележене, након пресељења породице у Београд, ангажовањем у јавним и тајним антикомунистичким акцијама демократске опозиције, концентрисаним око Милана Грола и Демократске странке, а потом и у низу илегалних омладинских опозиционих група.

Њихово, махом пропагандно, деловање наизлазило је на жестоку реакцију скојеваца „који су јавно палили једино опозиционо гласило *Демокраицију*, а колпортере пребијали.” Настојећи да пружи свеобухватан преглед ондашњих историјских/политичких прилика, аутор сведочи о садржају листа *Демокраиција*, односу режима према њему, о атмосфери пред изборе 1945. године и чињеници да је комунистичка власт и пре избора успоставила диктатуру, те да је грађанско друштво политичким и економским мерама систематски уништавано.

О репресији и прогону неистомишљеника и након избора и масовној акцији чишћења Треће мушке гимназије од „реакционарних елемената” међу ученицима сведочи поглавље „Топли зец’ у Трећој мушкој”. Оно не само да казује о тортурисању и батинању ђака, међу којима је био и знаменити писац, о протесту родитеља и Пекићевом осећању стида и кајања (јер његови другови и професори, затечени и уплашени, „нису се одлучније успротивили терору младих скојеваца”) него и истиче пишчево још упорније бављење „реакционарним” активностима – јула 1946. године са пријатељима у Баваништу Пекић је формирао илегалну демократску групу која је излепила летке по кућама и капијама, а све пароле је осмислио и црвеном оловком и мастилом написао сам Пекић.

Различити видови опирања новом погледу на свет тематизује поглавље „Отписани”, у којем Цветковић у претплати на опозициону штампу, бојкоту штампе уторком када је излазила *Борба*, слављењу крсне славе, Божића, Ускрса и похађању верске наставе, у ословљавању са „господине” уместо „друже”, избегавању одласка на радне акције, у слушању плоча из америчке читаонице, одласцима на пројекције америчких филмова, учењу енглеског језика насупрот форсираном руском, а нарочито у моди препознаје облике културолошког отпора и бунта спрам комунистичког једноумља. Настојећи да и овом приликом пружи ширу историјску слику, Цветковић набраја опозиционе групе омладинаца у разним градовима, чији рад после масовних хапшења почетком педесетих лагано замире, и друге опозиционе лидере, „сапутнике револуције”, тј. бивше савезнике на изборима и многе неподобне свештенике Српске православне цркве који су били на удару режима.

Поглавље „Процес Савезу демократске омладине (СДОЈ) 1948–1949” сведочи о Пекићу као идејном творцу СДОЈ-а, конституисаног са циљем да се формира алтернатива Уједињеном савезу антифашистичке омладине Југославије под контролом комуниста. Хапшења чланова ове илегалне омладинске опозиционе политичке организације уз образложење да су у земљи организовали удружење са „фашистичким циљем”, смерајући да насилним средствима оборе постојећи поредак, опис процеса суђења и пресуде, импрегниране маштом тужиоца и преиначене (повећане) од стране Врховног суда, основна су тематска чворишта поглавља.

Слици затворског живота који је, након Пекићевог премештања из београдског истражног затвора у Сремску Митровицу и КПД Ниш, трајао више од пет година све до 1953. године када је писац помилован, посвећено је поглавље „На робији”. Пажња биографа усмерена је ка илустровању услова Пекићеве затворске егзистенције и њиховом утицају на пишево психолошко и здравствено стање, доживљају времена као највећег затворског непријатеља, социјалној типологији, структури и хијерархији у затвору, истичући да Пекић, упркос болести, није писао молбе за помиловање: „противило се то његовим принципима, за које је држао да су политички нужни, а, изнад свега, часни. Сматрао је недостојним да за милост моли оне које је за немилосрдност оптуживао.”

„Студије – потрага за златним руном” поглавље је у којем аутор апострофира Пекићево расположење након изласка са робије, његове студије експерименталне психологије и „екстравагантну студијску групу” (Пекић је на класи био са С. Селенићем, В. Димитријевићем, Д. Макавејевим, В. Јеротићем), пишево енциклопедијско знање и брак са Љиљаном Глишић, ћерком техничког директора *Времена* и окупационог *Новой времена* Душана Глишића, стрељаног без суда 1944. године.

Пекићевој књижевној делатности, методу писања, уредништву у *Књижевним новинама*, али и неуморном политичком деловању и подржавању студентских демонстрација 1968. године, иако се идеолошки није слагао са њеним циљевима, посвећено је поглавље „Ходочашће Борислава Пекића”, док се у текстуалној целини „Писма из туђине” под окулар биографа смешта Пекићев одлазак у Лондон мотивисан, како писац бележи, потребом да се потврди унутрашња уметничка слобода и обезбеди више времена за рад. Овим поглављем активирају се и мисли о историји као инспирацији за Пекића, његовом схватању демократије и комунистичком ситуирању писца током седамдесетих година на страну српске деснице, премда он свој статус радије именује усамљеничким.

Док поглавље „На врху Арарата” наводи Пекићева књижевна остварења, рад за радио, телевизију, позориште, уредничку делатност и положај хонорарног коментатора српскохрватске секције Би-Би-Сија, а поглавље „Живот после смрти” указује на Пекићеву живу присутност манифестовану у виду постхумних признања, изложби и штампаних издања о његовом лику и делу, целина „Обнова Демократске странке 1990” упућује на обнављање рада Демократске странке, чији је један од оснивача и потпредседник Пекић био, на њене програмске постулате, као и на пишево учешће у демонстрацијама 1991. године у Београду. Цветковић проицљиво запажа не само да су то биле „последње антикомунистичке демонстрације на којима је учествовао Пекић” него да су Терзије, на којима је писац као дечак разносио забрањену *Демократију*, а пред крај живота се са студентима на истом месту за демократију борио, симболички омећиле његово политичко трајање.

Писана са изразитом ауторовом оданошћу према Пекићевој личности и надахнутошћу вредностима које пишчево дело баштини, ова биографска творевина уме да испољи мањкавости, попут цитатне репетитивности и изостанка цитатне функционалности (у два наврата навођење замашног Пекићевог описа првог сусрета са иследником из *Година које су њојели скакавци*, односно цитирање Пекићевог приказа ћелије из поменутог дела без претходне контекстуализације цитата), спорадичан мањак педантности у навођењу референци, као и изостанак упућивања на публиковане примарне изворе. Цитат којим се илуструје Пекићево држање приликом сведочења у Првом општинском суду 1968. године, у случају оптуженог Миодрага Булатовића, наводи се као необјављени документарни материјал иако Пекић о том догађају детаљно сведочи у другом тому *Година које су њојели скакавци* (поглавље „Двадесет година после или друга слика из неграђанске оставе”). Тумачење Пекићевог односа према студентским протестима 1968. године подразумева цитирање епизоде о разлозима пишчевог неношења амблема Црвеног универзитета „Карл Маркс”, епизоде која се подједнако неоправдано смешта у необјављени документарни материјал, будући да је публикована у *Тамо где лозе њлачу*, као део есејизираних дневничке белешке „Седам дана који су потресли Београд.” Оваква местимична исклизнућа спрам научне акрибичности и прецизности, међутим не замагљују вишеструки значај Цветковићевог подухвата: он се огледа не само у доследно реализованој интенцији да се Пекићева појава контурише на фону историјско-политичких околности него и у чињеници да ова биографија, објављена у години обележавања деведесетогодишњице пишчевог рођења, фигурира као пионирски, и отуда нарочито релевантан корак са становишта интегралних, биографских погледа на живот једног од најзначајнијих стваралаца српске књижевности XX века.

Мсп Виолеџа Р. МИТРОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
viomitrovic@gmail.com